

کیشی بازنه کانی ههلبژاردن له عیراق

07-09-2020

نووسه ره کان

ناوهندی لیکۆلینه وهی رووداو

کورتیه : ههلبژاردنه پیشوه خته چاوه پروانکراوه که عیراق که وابریاره له نیوه راستی سالی داها توودا بکریته، چهندهی بو چاره سه رکردنی گرفته کانی عیراق بیته، ئه وه ندهش مه ترسی هیئانه ئارای گرفتگی گه وره گهروهی سیاسی و ئیداری لیده کریته. به شیکه ئه مهش په یوه ندهی به یاسای نوی ههلبژاردنه وه ههیه که پیشبینی ده کریته تارادهیه کی زور نوی بیته و له گهله پرۆسهی سیاسی باودا له عیراق ناکۆک بیته و ئه ستهم بیته که بتوانیته خالی په کلاکه ره وهی گرفته کان بیته.

د.ههلمت غەرب-

راویژکار له ناوهندی لیکۆلینەوهی رووداوا

دەستپێک

هەلبژاردنە پێشوخەتە چاوەڕوانکراوەکەى عێراق کە وابریارە لە نێو پراستی سالی داهاوویدا بکریت، چەندەى بۆ چارەسەرکردنى گرفتەکانى عێراق بێت، ئەوەندەش مەترسیی هێنانە ئارای گرتى گەورەگەرۆهێ سیاسى و ئیدارى لێدەکرێت. بەشێكى ئەمەش پەيوەندى بە ياسای نوێى هەلبژاردنەوه هەيە کە پێشبینى دەکریت تارادەيهكى زۆر نوێ بێت و لەگەڵ پڕۆسەى سياسى باودا لە عێراق ناکۆک بێت و ئەستەم بێت کە بتوانیت خالى يەکلاکەرۆهێ گرفتەکان بێت. ئەو مەلەلانى سياسى توندەى لەسەر ياساکە هەيە لەسەر ئەرزى واقەيش هەمان مەلەلانى دەهێنیتە کابەوه. ئەمە سەرەپای ئەوهى ئەستەمە بتوانیت پڕۆسەى سياسى بخاتە سەر راستەپێيەک کە هېچ نەبێت لانیكەمى داخوایيەکانى شەقام بێنیتە دى. لەوانەيه دەرفەت نەبێت ئەواوى مەترسیەکان لێردا بخەینەپوو بەلام، ئەوهى مەبەستە شیکردنەوهى ئەگەرەکانى دابەشکردنى بازەکانى هەلبژاردن و سیستەمى هەلبژاردنەکانە کە دەرتەنجامى جیاواز بەدەستەوه دەدات. ئەو پێشنيارە کە مەترسین بۆ سەر ديموگرافىای سياسى لە عێراق بەگشتى و ناوچە کوردستانىيەکانى دەرۆهوى ئیدارى هەريم و هەندى ناوچەى ترى دەشتى نەينەوا کە پێکھاتە ئايىنى و ئننىە بچوکەکانى لى نيشتەجین.

بژاردەکان و مەترسیەکان

ياسای هەلبژاردنەکانى 2019 کە لە مانگى 12 ی سالی رابردوودا پەسەند کرا بەنيو و ناچلى بەجیھێراوہ بۆ تەوافق و ليکتیگەيشتنى نێوان هێزە سياسىەکان دەرپارەى دابەشکردنى بازەکانى هەلبژاردن لە سەرانسەرى عێراق. ئیستا لە لیژنەى ياسای پەرلەمان زیاتر لە پێشنيارىک کراوه بۆ دابەشکردنى بازەى هەلبژاردنەکان بۆ هەريەکێک لە بازەکان. ئەوانەش مەترسى خۆى هەيە بەلام ئەو لێرە باسى دەکەين مەترسیەکانى بۆ سەر کورد وکەمینەکانى دیکەيە لە عێراقدا کە بەمجۆرەن:

1-بژاردەى يەکەم: بریتىە لە دابەشکردنى کورسیەکان لەسەر بنەماى هەر (100000) کەسێک بۆ کورسیەک. ئەم پێشنيارە ناتوانیت دادپەرۆهوى لە هەلبژاردنەکاندا بەدیھيێنیت. لە حالەتیکدا کە ئەگەر ناوچەيەک يان قەزايەک کەمتربوو لەو ژمارەيە، بە ناچارى دەبیت لەگەڵ ناوچەيەكى نزيك لەخۆى يان قەزايەكى دیکەى هاوسنوورى يەکبخریت، ئەمەيش دەبیتە هۆى فەوتانى دەنگێكى زۆرى پێکھاتەى کورد لە ناوچە کيشە لەسەرەکان. بۆ نموونە قەزايەكى وەك دووز خورماتوو ژمارەى دانیشتوانەکەى ناکاتە ئەو ژمارەيە، لەبەرئەوهش دەخریتە پال قەزايەكى هاوسنوورى کە عەرەب نشينە و دەنگى پێکھاتەى کوردیش بۆ کاندیدی عەرەبى دەروات. ئەمە سەرەپای ئەوهى زۆرەيە هەرەزۆرى ناوچە کوردنشينەکانى دەرۆهوى ئیدارەى هەريم ئاوارەن و بەهۆى روداوەکانى ئۆکتۆبەرى 2017 وە تا ئیستا بلأوهيان کردوو و نەچونەتەوه ناوچەکانى خۆيان و بە رەسمى وەکوو ئاوارەيش ديارينەکراون. سەرپارى ئەوهى بارودۆخى ئەو ناوچانە لەرۆوى کارگيرى و ئەمنیەوه بۆ ئەنجامدانى هەلبژاردن لەبار نیە. ئەمە بۆ پێکھاتەيەكى وەك کورستانەکان لەسنورى دەشتى نەينەواش راستە. بۆيە ئەستەمە ئەم پێشنيارە بتوانیت عەدالت بەدیھيێنیت و نوینەرايەتيەكى راستەقینە بەدیھيێنیت.

2-بژاردەى دووهم يەك بازەيى لەسەر ئاستى پاريزگاگان: ئەمەش هاوشیۆهى خولەکانى رابردوو گرتى خۆى هەيە و ناتوانیت نوینەرايەتى ناوچە دوور دەستەکان مسۆگەر بکات بەلکو، کاندیدی شارە گەرۆهکان سەردەخات و لەوانەيە هېچ ناوچەيەک جگە لەسەنتەرى شارەکان نوینەريان نەگاتە پەرلەمان، بەتايبەت پاش کەمکردنەوهى ژمارى ئەندامانى پەرلەمان. بەنيسبەت هەريمى کوردستانەوه لەوانەيە ئەوەندە گرتیكى گەرۆه نەبیت بەلام، بۆ ناوچەکانى دەرۆهوى ئیدارەى هەريمى گرتى راستەقینەن. بۆنموونە لە پاريزگايەكى وەك نەينەوا ئەستەمە خەلکى مەخمور لە چوارچيۆهى يەك بازەييدا لە پاريزگای نەينەوا بە ئاسانى نوینەريان بۆ پەرلەمان دەربچیت.

3-بژاردەى سێيەم بریتىە لە فرەبازنەيى لەسەر ئاستى پاريزگاگان: ئەم پێشنيارە تارادەيەكى باش ديموکراتيانەترە لە پێشنيارەکانى دیکە. چونکە قەزا و ناحیەکان و ناوچە جۇراوجۇرەکان دەزانن دەنگ بەک دەدن. بەلام لێرەدا دووبارە گرتى ژمارى دانیشتوانى قەزاگان سەرھەلداوەتە کە رېگريپەكى گەرۆه يە بەدیھيێنانى عەدالتى هەلبژاردن. ئەم گرتە تەنها بۆ ناوچە کوردستانىيەکانى دەرۆهوى ئیدارەى هەريم مەترسى نیە بەلکو بۆ سەرانسەرى عێراق و ناوچە سوننەنشينەکانیش هەمان شتە.

4- بۇزاردەي چوارەم بریتیه لیهك بازنیهی لیسەر ئاستی ولات: هەرچەندە ئەم پیشنیار و بۇزاردەیه دووره لیهوی پەسند بکریت، چونکه زۆربەي هەرە زۆری کوتله پەرلەمانیهکان دزی دەرەکهون لیهەر ئەوهی، پارتە گەورهکان ناچار دەکات له هەموو شوینیکی ولات کاندیدی خویان هەبیّت. هەرچەندە عیراق لیسەرەتاوه یهك بازنیهی هەلبۇزاردن بوو، واتە ئەم دۆخەي ئیستا تارادەیهك بەرهەمی یهك بازنیهی هەلبۇزاردنەکان بوو. ئەم بۇزاردەیه بۇ کورد باشتەرە چونکه کەمترین دەنگی پیکهاتەکان بەفیرو ئەچیت بەلام تارادەیهکی زۆر دووره له واقعی ئیستای عیراق.

دەرئەنجام

پیش ئەوهی یاسای هەلبۇزاردنەکان پەسند بکریت و یهکێک لهو بۇزاردانە بکریتە سیستەمی هەلبۇزاردن و پاشکۆکهی پەسند بکریت، پێویستە سەرکردایەتی سیاسی کوردستان دوو شت بکات :

یهکەمیان هەموو هەولێکی خۆی بخاتە کار که پیش سەری سأل باری ناناسایی ناوچه کیشە لیسەرەکان یهکلایی بکاتەوه و کۆتایی بهو باره سەربازییه بهینریت، تاوهکو دەرەتی هەلبۇزاردنێکی بیگەرد برەخسیندریت. پێویستە پارتی و یهکیتی گرفتنی پاریزگای کەرکوک لهنیوان خۆیاندا و لهگەل بهغدا یهکلایی بکەنەوه ئینجا بچنە هەلبۇزاردنەوه .

دووهمیان هەولبەدن بۇ ئەوهی که له ئیستادا دەسکاری بازنیهی هەلبۇزاردنەکان نەکریت، چونکه دەبیته هۆی بەفیروداننی دەنگیکی زۆری کورد له کەرکوک و نەینهوا و ناوچهکانی دیکهی دەرەوهی ئیدارەي هەریم.